

DÖNTSD A TÓKÉT?

BALOGH László

*„Kiket a sors megáldott bő vagyonnal
Atkai többnyire a magyarnak.”*

Kisfaludy Sándor

A tőkejövedelmek adóztatásának mértéke és módja a gyakorlati adópolitika és az adózás közgazdasági elmélete számára egyaránt alapvető fontosságú kérdés. Különböző országok aktuális adószabályait és az adóelmélet uralkodó irányzatait áttekintve sem találunk egységesen elfogadottnak tekinthető megoldást. A munkajövedelmekével azonos (esetleg még annál is szigorúbb) elbírálástól, a tőkejövedelmek (legalábbis bizonyos csoportjuk) teljes adómentesítéséig szinte minden lehetőségre találunk gyakorlati példát és elméleti magyarázatot. A cikk nem szándékozik a probléma egyik vetületére sem egyedül üdvöztető megoldást adni. A tőkejövedelmek adóztatásáról folyó hazai politikai vita csak ürügyként szolgál – a szerző kerüli az abban való konkrét állásfoglalást. Egy, a hazaitól teljesen különböző elméleti alapokon álló, önmagában konzisztens németországi adórendszer-elleképzelés bemutatásával néhány olyan adóelméleti megfontolásra hívja fel a figyelmet, melyek tovább árnyalhatnák az adópolitikusok által képviselt álláspontokat.

BEVEZETÉS

A közpénzügyek elméletével is foglalkozó egyetemi emberként nem tisztem aktuálpolitikai kérdésekben állást foglalni, olyannyira nem, hogy ezt oktatói elhivatottságommal nem is tudnám összeegyeztetni. Így az alábbi soroknak semmiképpen sem közvetlen tárgyát, sokkal inkább papírra vetésük ürügyét szolgálja, ami a kormányváltást megelőzően, majd az új kormány programjának előkészítésével és végrehajtásának megkezdésével együtt az adópolitikában zajlott. Az események kezdőpontjának (önkényesen) a kedvezmények újragombolásának szándékát, mondandóm szempontjából még fontosabb másik vonulatának pedig a tőkejövedelmek adóztatásának néhány tervezett változtatását tekintem.

A cikk megírásának másik fontos közvetlen motivációja az volt, hogy még a nyár elején egy németországi konferencián hallottam egy rendkívül lendületes (elsősorban nem szűk szakmai közönségnek szóló) előadást Wiegard professzortól,¹ akinek mint a KNS² csoport tagjának munkáit már nagyjából egy évtizede követem nyomon, nem kis érdeklődéssel. Ez az előadás, majd néhány hét múlva a professzorral folytatott személyes beszélgetés irányította figyelmemet egy adóreform-elleképzelésre, melyet alkotói „Einfachsteuernek” (egyszerű adónak), vagy talán képletesebben „egyszeri adónak” neveznek. A koncepció alapjondolata Manfred

¹ A Regensburgi Egyetem Közpénzügyi (Finanzwissenschaft) Tanszékének vezetője.

² Az adórendszer fogyasztásorientált újjászervezése.

Roséhoz (jelenleg a Heidelbergi Egyetem professzora) vezethető vissza, aki még a nyolcvanas évek végi német adóreformelőkészületek során állt elő egy egyszerűbb és hatékonyabb adórendszer alap gondolatával,³ majd több ország felé tett eredménytelen próbálkozás után, a két lépésben gyökeresen újjáalakított horvát adórendszerben valósultak meg elképzelései a kilencvenes években. 2003-ban⁴ Bosznia-Hercegovina Brcko kantonjában vezettek be – Rose javaslatai alapján – piac- és evvel együtt életpályajövedelemorientált jövedelemadó-rendszert.

Céлом kettős: egyrészt arra szeretnék rámutatni, hogy az adóelméletnek nincs egyértelmű receptje a tőkejövedelmek optimális adóztatására, evvel együtt a lehetőségek tárháza lényegesen bővebb annál, mint ami a hazai nyilvános vitákban eddig előkerült. Másrészt arra is szeretnék emlékeztetni, hogy az „ingyen ebéd” intézménye az adópolitikában sem ismert, tehát, ha (egyébként teljesen méltányolandó szándékok alapján) az adószabályok módosítása látványos gesztust tesz a nagyon egyszerűen értelmezett méltányossági szempontok irányába, akkor annak árát valószínűsíthetően meg kell fizetni a rendszer hatékonyságában. Ez persze triviális, a kérdés csak az, hogy egy nem vitatottan növekedésorientált, kis, nyitott gazdaság mekkora árát képes megengedni magának általánosan elfogadott céljainak veszélyeztetése nélkül.

A tőkejövedelmek adóztatásának méltányossági kezelése érdekében az a szempont is felvethető, hogy a szokásos éves időhorizont helyett egy életpálya egészét tekintsük. Ebben az esetben többnyire kettős adóztatás következik be. Ez abból adódik, hogy a tőkejövedelem korábban megtakarított, általában már adózott jövedelem befektetése révén keletkezik. Olyan adórendszerekben (ilyen például a magyar) ahol a társaságok kiosztásra kerülő jövedelme mind a társasági, mind pedig a személyi jövedelemadó szerint megterhelődik, ott ez akár kétszer kétszeres adóztatást is jelenthet (ezt némileg kompenzálja a jelenleg alkalmazott mérsékelt adókulcs).

Szeretném néhány mondatban bemutatni a tőkejövedelmek optimális adóztatásának lehetséges mértékeit, valamint fel kívánom hívni a figyelmet néhány fontosabb, hatékonynak tartott adóelméleti megoldásra. Ezek után röviden bemutatom az „egyszeri adó” német koncepcióját, majd röviden összegzem a leírtak néhány kínáló tanulságát. Nem kívánok azonban átfogó adóelméleti-adópolitikai áttekintést adni, jobbra egyébként sem lennék képes, mint Hetényi István a Bankszemle 1998/6–7. számában. Nyilvánvalóan arra sem teszek kísérletet, hogy valamennyi jelenleg érvényes és a közeli jövőben várható konkrét adószabályt áttekintsek, miként azt Kovács Tamás tette jelen folyóirat 2003. évi 2. számában.

Néhány ország bizonyos tőkejövedelmi tételeinek jelenlegi adózási szabályait mutatja be az *1. táblázat*. A feltüntetett értékek az alkalmazott legmagasabb kulcsokat jelölik. A tőkejövedelmek több országban összevontan adóznak a többi jövedelemmel, így adókulcsuk is a progresszió mértékének megfelelően változik. Használatos az a megoldás is, hogy a társasági adó előlegként, illetve egyösszegű forrásadóként működik az osztalékjövedelmek magánszemélyeknél való adóztatásában. A táblázat nem átfogó képet kíván adni, inkább csak a lehetőségek sokszínűségét és érdekes szélsőségeit igyekszik szemléltetni.

³ Rose (1994).

⁴ Rose(2004): Im Härtetest.

1. táblázat

A tőkejövedelmek egyes típusainak adózása néhány országban (%)

	Árfolyamnyereség-adó		Kamatadó
	rövid	hosszú	
	távú befektetések után		
Egyesült Királyság	40	40	40
Belgium	adómentes		–
Franciaország	17,6	17,6	17,6
Németország	47	adómentes	47
Csehország	32	adómentes	15
Olaszország	27 12,5		12,5
Hollandia	adómentes		–
Svédország	25	25	33
Ciprus	20	20	
USA	39,60	15	20

Forrás: *Figyelő Net* (2004).

1. A TŐKEJÖVEDELMEK OPTIMÁLIS ADÓZTATÁSA

A kérdés hazai irodalmának áttekintése során a mértékadó vélemények között az elméletileg leginkább megalapozottak jelentik a két lehetséges szélső értéket. Hetényi István nézete szerint⁵ a tőkejövedelmeket alapvetően ugyanúgy lenne méltányos adóztatni, ahogy a munkajövedelmeket, bár ennek gyakorlati megvalósítását, különösen az adóversenynek erősen kitett országokban nehezen tartja elképzelhetőnek. Ezzel szemben – nem vitatkozva, hanem teljesen más modell és módszertan alapján – Valentinyi Ákos⁶ azt az álláspontot képviseli, hogy bizonyos feltételek esetén kis, nyitott gazdaságban az lehet az optimális, ha egyáltalán nem adóznak a tőkejövedelmek. Meyer Dietmarral közös tanulmányunkban⁷ más modellfeltételek között vizsgáltuk az adóterhek elosztásának a gazdasági növekedésre gyakorolt hatását.

- A modell egy átmeneti (transzformációs) gazdaságot ír le, ahol az átmeneti jellegből következő sajátosságok, például a teljes foglalkoztatottság sajátos értelmezése, illetve az Inada feltételek feloldásának lehetősége, valamint a társadalmi preferenciák megfogalmazásában tetten érhető pozitívista elemek kihasználhatók.
- A modell zárt gazdaságot vizsgál, így külföldi és belföldi között nem tesz megkülönböztetést; tudjuk, hogy ez a probléma tartósan nem megengedhető mértékű leegyszerűsítése.
- A modell két jövedelemtulajdonosi kategóriára (osztályra) épít. Az első csak munkajövedelemmel rendelkezik, és fogyasztási szükségletei olyan mértékben

⁵ Hetényi (1998), 2. o.

⁶ Valentinyi, Á. (2001), 459. o.

⁷ Balogh–Meyer (2003).

kielégítetlenek, hogy jövedelmének számottevő növekedése esetén sem képez megtakarításokat. A második tőkejövedelemmel és megtakarításokkal is rendelkezik (emellett munkajövedelemmel is rendelkezhet), teljes jövedelmét fogyasztásra és megtakarításra (tőkeképzés) használja fel.

- A fogyasztás adóztatása közel azonos a fogyasztásra szánt jövedelmek adóztatásával. Ennek alapján a modell adórendszere egy fogyasztási és egy tőkejövedelem-adóból tevődik össze. Ezek kulcsa éppen a célkeresztbe állított méltányosság versus hatékonyság dilemma miatt eltérhet egymástól. A fentiek alapján az első jövedelemtulajdonosi csoport (osztály) jövedelmét a fogyasztási adón keresztül terheli meg az állam. Nem valódi tehernövekedés a költségvetés „bruttósodása”, hogy a fogyasztási adó logikája miatt a fogyasztásra fordított transzferkifizetések is adóval terheltek.⁸
- A transzformációs modellgazdaság államának elsődleges gazdaságpolitikai célja a választott célállapothoz (célszágcsoporthoz) képesti gazdasági fejlettségbeli lemaradás behozása, illetve érzékelhető csökkentése. Ez a célfüggvény a modellben az egy főre jutó tőkeállomány növelésében nyilvánul meg.
- A növekedési célból adódó hatékonysági követelmény érvényesítése mellett az államnak a méltányosságot is szem előtt kell tartania. A méltányosságot a mérhetőség érdekében és a modellgazdaság feltételrendszereihez jól illeszthető módon Rawls nyomán értelmeztük, tehát jóléti növekedésnek az első csoport fogyasztásának (egy főre jutó jövedelmének) növekedését tekintjük.
- A modell alapszerkezete rendkívül egyszerű: a jövedelemalakulást neoklasszikus növekedési modell írja le.

Modellünk keretei között arra a következtetésre jutottunk, hogy a megtakarításra szánt jövedelmek megadóztatásának lehetősége felülről erősen korlátos, más esetben lehetetlen a gazdaság számára egyensúlyi növekedési pályát találni.

Az a megszorítás, hogy – az egyszerűség kedvéért – zárt gazdaságra írtuk fel a modell első változatát, nem vonja kétségbe az e cikk szempontjából idézett megállapításainkat. Nyitott gazdaság esetén (a zárthoz képest) a tőke mobilitása lényegesen tovább nőne a munkaerőéhez képest, ami még inkább csökkentené a megtakarításra szánt jövedelmeknek az egyensúlyi növekedéshez még megengedhető adóterhelését.

Egy rövid, nem reprezentatív, nemzetközi kitekintés nyomán a következő karakterisztikus véleményekre kívánok röviden utalni.

Homburg szerint „kis nyitott gazdaságban, versenyző piacok, konstans munkakínálat és állandó skáláhozadék esetén, ha a tőkejövedelem adóját (azt kezdetben zérusnak feltételezve) marginálisan emelni kezdik, akkor ennek teljes adóterhe áthá-

⁸ Az adórendszer ilyen megfogalmazásában erősen kihasználtuk azt az összefüggést, amely szerint a munkajövedelmek kedvezmény nélküli, egységes kulcsú adóztatása egyenértékű egy egykulcsos (szintén kedvezmény és kivétel nélküli) fogyasztói forgalmi adóval. A megtakarításra szánt jövedelmek adóztatása pedig a tőkejövedelem (előzetes) megadóztatásához hasonló következménnyel jár a modellben.

rítódik a munkavállalókra”.⁹ Ez annak az általánosan ismert összefüggésnek a konkrét körülményekre vonatkozó megfogalmazása, hogy egy rugalmas és egy rugalmatlan tényező közül mindig a rugalmatlan viseli a végső adóterhet, függetlenül annak kivetési módjától.

Legyen

- r az adózás előtti elvárt hozam
- r^* az adózás utáni elvárt hozam
- t az adókulcs

$$\begin{aligned} \text{A tőkepiaci egyensúly} & \quad r - t = r^*, \\ \text{avagy} & \quad r = r^* + t. \end{aligned} \quad (1)$$

A tőke növekvő adóztatása a bruttó elvárt hozam növekedése által egyenlítődik ki. Azt, hogy a tőketulajdonosok az adó hatását teljesen el tudják kerülni, a következő egyszerű makromodellben láthatjuk be. Belföldön évi $F(N, K)$ kibocsátás keletkezik, ahol N a felhasznált munkát, K a tőkeállományt jelenti. Az állandó skáláhozadék miatt mindkét input többszöröződése az output azonos többszöröződéséhez vezet. Ellenben, ha csak az egyik input többszöröződik, az csökkenő határterméket jelent. A belföldi vállalatok a nyereség (bevétel mínusz költség) maximalizálására törekszenek

$$\pi = F(N, K) - w \cdot N - r \cdot K \quad (2)$$

A versenykörülmények miatt, konstans skáláhozadék esetén a teljes értéknövekedés munkabér (w) és kamatjövedelem (r) formájában kifizetésre kerül a termelési tényezők árában. Ha a nyereség „eltűnése” miatt a (2) nullává válik,

$$w \cdot N = F(N, K) - r \cdot K$$

az (1) szerint behelyettesítve

$$r = r^* + t$$

következik, hogy

$$w \cdot N = F(N, K) - r^* \cdot K - t \cdot K,$$

ezt deriválva kapjuk, hogy

$$\partial (w \cdot N) / \partial (t \cdot K) = (\partial F / \partial K - r^*) \cdot \partial K / \partial (t \cdot K) - 1,$$

mivel $t = 0$ a nyereségmaximumban fennáll, hogy $\partial F / \partial K = r^*$, eltűnik a zárójeles kifejezés, és marad, hogy

$$\partial (w \cdot N) / \partial (t \cdot K) = -1.$$

Tehát a tőke adóterhének teljes növekedését a munkabér viseli.

Egy sokkal inkább üzemgazdasági, mintsem makrogazdasági megközelítés szerint¹⁰ üzemgazdasági szempontból az az adó tekinthető optimumnak, ami a lehető legkevésbé befolyásolja az egyébként hatékony piaci döntéseket. Ebben az értelemben a döntésszemlegesség használható optimalitási kritériumként. A

⁹ Homburg (2000), 131. o.

¹⁰ Kruschwitz-Schneider-Husmann (2003), 328–333. és 394–398. o. 11 Az adóelméletileg feltárt torzító hatások nagyrészt a fogyasztás irányába torzítják a döntéseket.

döntésemlegességnek két fontos dimenziója a szektorális semlegesség (beruházási, finanszírozási, cégforma-választási stb.), valamint az intertemporális semlegesség (a fogyasztási-megtakarítási döntések torzításának minimalizálása¹¹). A beruházási/befektetési döntések esetében a semlegességi kritériumot a közismert nettó jelenérték szabály alapján a következőképpen fogalmazzák meg rendkívül egyszerűen:

1. Sorrendi feltétel: $NPV_A > NPV_B \leftrightarrow NPV^S_A > NPV^S_B$

2. Megvalósítási kritérium: $NPV = 0 \leftrightarrow NPV^S = 0$

Összességében beruházás/befektetés döntésemleges az adórendszer, ha az adózás előtti és utáni nettó jelenértékre NPV^S teljesül, hogy:

$$NPV^S = (1-z) NPV, \text{ ahol } 0 < z \leq 1.$$

A társasági adóztatásban a nyolcvanas évek óta alapmodellnek tekinthető rendszerről tanulmányok, tankönyvek és vállalati adózási stratégiák sorozata mutatja meg, hogy egyáltalán nem tekinthető döntésemlegesnek.

Legyen:

- I a beruházási kiadás
- BG az adóalap (Bemessungsgrundlage)
- CF a szabad pénzáramlás
- s az adókulcs
- AfA az értékcsökkenési leírás

Ekkor az alapmodellben az adózás utáni nettó jelenérték a következőképpen alakul:

$$NPV^S = -I_0 + \sum_{t=1}^T \frac{CF_t - s(CF_t - AfA_t)}{(1 + r(1-s))^t}$$

A hagyományos társasági adórendszer döntésemlegeségét nem csak az idegen tőke bevonásának lehetősége sérti. Tisztán saját tőkéből való finanszírozás esetén is fennáll a következő helyzet: a beruházási kiadások nem vonhatóak le az adóalaphól, viszont a befektetett tárgyi eszközök után értékcsökkenési leírás számolható el. Adózás előtt azonos nettó jelenértékű projektek esetében egyáltalán nem szükségszerű, hogy azonos amortizációs elszámolás kapcsolódjon hozzájuk. Adózást is figyelembe vevő helyzetben az amortizáció (a miatta keletkező adó-megtakarítás révén) tényleges pénzáramlást generál, amelynek összege és a beruházás időpontjára számított jelenértéke változik az adókulcs függvényében.

Kruschwitz és szerzőtársai megmutatják, hogy a vállalati jövedelemadóztatásnak a gyakorlatba is átvihető elméleti rendszerei közül a cash-flow adóztatás (szigorúan pénzfogalmi alapon számított adó) és a kamatoktól megtisztított adórendszer azok, amelyek a fent leírt semlegességi kritériumokat képesek teljesíteni. A cash-flow adó lényege a nevében rejlik, a kamatoktól megtisztított adórendszer pedig arra a gondolatra épül, hogy egy egységesen megválasztott, úgynevezett védőkamattal a saját tőke hozama, illetve az elhatárolt veszteségek összege is korrigálható, függetlenül téve ezáltal a finanszírozás formáját, illetve a ráfordítás elszámolhatóságának idejét

¹¹ Az adóelméletileg feltárt torzító hatások nagyrészt a fogyasztás irányába torzítják a döntéseket.

az adókötelezettség jelenértékének alakulásától. A cash-flow adóknak az adóelméletben két alapvető fajtája létezik. Az egyik az R bázisú cash-flow adó, amely kizárólag a reál pénzáramlásokat veszi számításba. A döntésemlegességi kritérium algebrai vizsgálata esetünkben erre az egyszerűbb megoldásra vonatkozik. Beszélhetünk R + F bázisú cash-flow adóról is, ez a reáleszközökhöz kapcsolódó pénzmozgásokon túl a finanszírozási pénzáramlást is tekintetbe veszi. Ennek következtében természetesen olyan megoldások adódnak, amelyek rendkívül szokatlanok az adókötelezettség megállapítása tekintetében. Itt a hitelfelvétel növeli a bevételeket és ezáltal az adóalapot, míg a törlesztés esetében nem csak a kamat, hanem a teljes összeg csökkenti azt.

Legyen:

$$BG_0 = 0; BG_t = CF_t$$

minden t-re a $t = 1, \dots, T$ tartományban, adódik

$$NPV^R = -I_0 - s(-I_0) + \sum_{t=1}^T \frac{CF_t - sCF_t}{(1+i)^t},$$

az egyenletet egyszerűsítve kapjuk, hogy

$$\begin{aligned} NPV^R &= -I_0 + sI_0 + (1-s) \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+i)^t} \\ &= (1-s) \left[-I_0 + \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+i)^t} \right] \\ &= (1-s)NPV, \end{aligned}$$

tehát fennáll a semlegességi feltétel.

A cash-flow adóval kapcsolatos leggyakrabban hangsúlyozott probléma az, hogy hirtelen áttérés esetén lehetetlen likviditási helyzetbe hozná a költségvetést, hiszen valamennyi beruházási kiadás azonnal elszámolhatóvá válna ráfordításként.

A kamatoktól megtisztított adó esetében, ha:

- B a beruházott eszközök fennálló könyvszerinti értéke ($B_0 = I_0$ és $B_T = 0$),
- i a saját tőke után is elszámolható védőkamatláb, és

$$BG_0 = 0; BG_t = CF_t - AfA_t - iB_t - 1,$$

minden t-re a $t = 1, \dots, T$ tartományban, valamint

$$\sum_{t=1}^T AfA_t = I_0,$$

akkor:

$$NPV^R = -I_0 + \sum_{t=1}^T \frac{CF_t - s(CF_t - AfA_t - iB_{t-1})}{(1+i)^t},$$

az adóhatást kiemelve a nettó jelenérték:

$$NPV^R = -I_0 + (1-s) \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+i)^t} + s \sum_{t=1}^T \frac{AfA_t + iB_{t-1}}{(1+i)^t}$$

megadható. Ennek ellenére, főleg ha a kamatlábak hosszú távú ingadozása nem jelentős (a rövid távúra, az éves adóelszámolás miatt, kevésbé érzékeny a rendszer), akkor ez szinte az egyetlen kínálkozó lehetőség a befektetési döntésemleges adórendszer gyakorlati közelítésére. A következőkben bemutatott adóreformjavaslat is ezen az elméleti talajon született.

Figyelembe véve, hogy $AfA_t = B_{t-1} - B_t$ minden t -re

$$\begin{aligned} \sum_{t=1}^T \frac{AfA_t + B_{t-1}}{(1+i)^t} &= \sum_{t=1}^T \frac{(1+i)B_{t-1} - B_t}{(1+i)^t} \\ &= \sum_{t=1}^T \frac{B_{t-1}}{(1+i)^t} - \sum_{t=1}^T \frac{B_t}{(1+i)^t} \\ &= \frac{B_0}{(1+i)^0} - \frac{B_T}{(1+i)^T} \\ &= I_0 \end{aligned}$$

Ezt az összefüggést nevezi a német szakirodalom Lücke-tételnek, melynek segítségével a nettó jelenérték egyenletére adódik, hogy

$$\begin{aligned} NPV^s &= -I_0 + (1-s) \sum_{t=1}^T \frac{CF_t}{(1+i)^t} + sI_0 \\ &= (1-s)NPV, \end{aligned}$$

tehát ezúttal is fennáll a semlegességi feltétel.

A kamatoktól megtisztított adórendszer gyenge pontja a „védőkamat” mértékének a meghatározása, hiszen ez egyetlen számmal, elméletileg és helyesen csak kockázatsemleges környezetben és stabil, vízszintes hozamgörbét feltételezve lenne

2. „EGYSZERI ADÓ”/ EGYSZERŰ ADÓ (EINFACHSTEUER)¹²

2.1. Az „egyszeri adó” koncepciója

A teljes életpálya jövedelmének egyszeres adóterhelése és az adószabályok jelentős egyszerűsítése egy olyan rendszer segítségével érhető el, amely személyi jövedelemadóból és a nyilvános (tőzsdén jegyzett) társaságok nyereségadójából áll. Az adóalap meghatározási elvei és az adókulcs tekintetében a két adónem azonos megoldásokat alkalmaz. A személyi jövedelemadó a természetes személyek által elért jövedelmet adóztatja. A vállalatok nyeresége is személyi jövedelemnek minősíthető, amennyiben a tulajdonlás visszavezethető természetes személyekre. Tipikusan ilyen az egyéni vállalkozások jövedelme, de azon társaságoké is, ahol a tulajdonosok személyesen részt vesznek a cég tevékenységében, illetve annak operatív irányításában. A nagy – különösen a tőzsdén jegyzett – tőketársaságok nyeresége vállalati szinten adózik, véglegesen terhelve meg a forrást, ebből következően már nincs további

¹² A koncepció bemutatása a következő források alapján: Rose (1988, 1992, 1994, 1998, 2004); Buchholz (1998); <http://www.einfachsteuer.de>

adófizetési kötelezettség. Az ún. „személyegyesítő társaságok” (Bt., Kkt. stb.) számára is opció nyílna a nyilvános tőketársaságok adózási szabályainak választására.

A nyereségüket a tulajdonosok személyi jövedelmeként kezelő társaságok az adóhivatallal kötött megállapodás alapján végeznék a keletkezett jövedelem természetes személyhez rendelését.

Ha valamennyi jövedelem egy egységes, rendszerszemléletűen jogszabályi formába öntött szabályozás alapján adózik, az – szemben a jelenlegi adókáosszal – mind a polgárok, a vállalatok, mind pedig az adóhatóság szempontjából lényegesen transzparensbb helyzetet eredményez. További előnye, hogy az adószedési költségek jelentős csökkenéséhez és (az alkotók szerint) méltányosabb adóteherelosztáshoz vezet.

Az „egyszeri adó” csak a piaci tevékenységből származó jövedelemre vonatkozik. Az ajándékozásból és örökösödésből származó jövedelmek adómentesítése az adórendszer további egyszerűsítését szolgálja. Miután a rendszer egyébként is a teljes életpálya-jövedelem egyszeres adóztatását szolgálja, egységes kulcs alkalmazása esetén, ha az ajándékozónál/örökhagyónál nincs semmiféle mentesítés, akkor a jövedelem egyszeres adóztatásának feltétele teljesül, és a közcélok finanszírozását szolgálja, miközben az adóbázis sem errodálódik.

2.2. A személyi jövedelemadó

A személyi jövedelemadó a természetes személyek valamennyi gazdasági tevékenységből eredő jövedelmének egységes kezelését célozza. Ezen belül a nem önálló tevékenység fogalmát kivételek nélkül, átfogóan definiálja, beleértve a munkáltató által a munkavállaló irányába történő valamennyi kifizetést, illetve juttatást, a nyugdíj-előtakarékossági és járulék-tételekkel együtt. Utóbbiak – bár az adókonceptió bérfogalmának a részét képezik – a munkavállalót terhelő kötelező és önkéntes nyugdíjjárukekkel együtt levonhatóak a befizetés időszakának adóalapjából, adóztatásra kerülnek ellenben a jövőben az e járulék-befizetések alapján folyósított nyugdíjak.

Az önálló tevékenységből származó jövedelemhez számítanak a vállalkozási tevékenységből származó bevételek, illetve a tulajdonos magánszemélynél korábban említett – a nyereségadó hatálya alá nem tartozó – gazdasági társaságoknál keletkezett nyereség.

Az életpálya-jövedelem egyszeres adóztatása érdekében alapvetően adómentesek a kamatok (amennyiben a szokásos piaci kamat mértékét nem haladják meg), valamint a nyereségadó hatálya alá tartozó társaságok által fizetett osztalék. Magánszemélyek közti, illetve magánszemély és gazdasági társaság közti (tehát pénzügyi szférán kívüli) hitelezés esetén az adómentes kamatláb felső határa az úgynevezett védőkamat (Schutzzins), amely az elképzelés szerint az Európai Központi Bank éves, átlagos irányadó kamatlábnál 3 százalékponttal magasabb.

Mivel az adókonceptió a nyugdíj-előtakarékosság esetén a megtakarítási kiadások adómentesítését, a többi tőkejövedelem esetében viszont a kamat- és osztalékjövedelmek adómentesítését választja, a kettős adóterhelés elkerülése érdekében nehézséget okozhatnak a megtakarítással kombinált életbiztosítások (nálunk is népszerű megtakarítási forma). A javaslat szerint ezek hozamának jelenlegi teljes adómentességét is a védőkamat szintjén szükséges korlátozni.

Két további érdekessége a koncepciónak, hogy egyrészt a személyes szakmai továbbképzés költsége (tandíjak, vizsgadíjak stb.) mind az adóalany, mind pedig az általa eltartott személyek után levonhatók. Másrészt a vállalkozási tevékenység vesztesége hosszú időre elhatárolható, és akár részletekben, a védőkamatlábbal felkamatozva vonható le a következő évek vállalkozói jövedelméből.

Az adókoncepció fontos méltányossági eleme, hogy a (családi helyzetűtől függő) létfenntartáshoz szükséges fogyasztási minimum összeg – a hivatalos fogyasztói árindex szerint indexálva –, továbbá a törvényes biztosítási pénztárak díjainak mértékéig a betegbiztosítási járulékok összege az adóalany és az általa eltartottak esetében személyes levonásként csökkentik az adóalapot. Ebbe a tételes csoportba tartozik még a meghatározott szervezeteknek, illetve célokra nyújtott adományok levonhatósága.

Nyilván pontosabb tisztázást igénylő szabályok szerint, de a személyes levonási lehetőségek között említi az elképzelés az adótanácsadó igénybevételének költségét is.

Mindezek után az adóköteles személyi jövedelem megállapításának sémája a következő:

- Nem önálló tevékenység jövedelme
- + Önálló tevékenység jövedelme
- + Előgondoskodásból származó (nyugdíj-) jövedelem
- Szakmai képzési kiadások (humántőke-felhalmozás)
- Veszteségszámolás
- = *Piaci jövedelem (a gazdasági teljesítőképesség mutatója)*
- Személyes levonások
- = *Adóköteles jövedelem (a személyi teljesítőképesség mutatója)*

Az így megállapított jövedelem kerül 25%-os egységes kulccsal adóztatásra. A személyes levonások szabályainak figyelembevételével azonban ez összességében nem egységes, hanem flat-rate, tehát indirekt progresszív adókulcsot jelent. A személyes levonások összege nem egységes ugyan, de annak változása sokkal inkább a családi, mint az anyagi helyzethez kötődik, ennek következtében az alacsony jövedelműek bevételeit nagyobb arányban tehermentesíti, mint a magas jövedelműekét.

2.3. A nyereségadó

Az elképzelés szerint a vállalatok nyereségüket a nettó pénzáramlás alapján állapítanák meg. Ennek tiszta alkalmazása azonban például azzal is járna, hogy a befektetett eszközök beszerzése egyúttal azonnal költségként való elszámolást jelentene, miközben az idegen tőke igénybevétele (hitelfelvét) adóalapot generálna. Emiatt bizonyos korrekciós tételek alkalmazása szükséges. Nem lehet levonni a bevételekből sem a tőkekövetelések megszerzésére, sem pedig a beruházási javakra fordított kiadásokat. El lehet viszont számolni a pénzküldéssel járó értékcsökkenési leírás és a saját tőke költségét is, a korábban már említett védőkamat mértékéig. Ez a megoldás biztosítja kockázatmentes, illetve alacsony kockázatú környezetben az adórendszer finanszírozási forma (tőkeszerkezet) semlegességét. Nem kell a bevételek között figyelembe venni a felvett hiteleket, természetesen nem lehet kiadásként elszámolni ezek tőketörlesztését. A kivételes tételek utolsó csoportját a céltartalékképzéshez és -felhasználáshoz kapcsolódó pénzáramlási korrekciók jelentik.

A vállalatok eredménykimutatása tehát így alakul:

- Üzleti tevékenység bevétele (pénz forgalmi)
- + Rendkívüli bevételek
- Működési kiadások (pénzforgalmi)
- Rendkívüli működési kiadások (amortizáció, védőkamat, céltartalékképzés)
- + Le nem vonható kiadások
- = *Folyó vállalkozási tevékenység nyeresége*
- Saját nyugdíjintézetnek átadott nyereség
- +/- más vállalattól átvett Nyereség/Veszteség
- = *Vállalati nyereség*

Az így megállapított nyereség adózik 25%-os adókulccsal azon nyilvános társaságok esetében, amelyeknél a nyereség természetes személyhez való egyértelmű hozzárendelése megoldhatatlan vagy legalábbis rendkívül nehézkes volna, valamint az összes olyan vállalatnál, amelyek ezt a megoldást választják. Természetesen az ebből a nyereségből fizetett osztalék a továbbiakban már nem adózik.

A nyereségadó nem fizető vállalkozások is a fentiekben vázolt séma szerint állapítják meg nyereségüket, majd ez után keletkezik (természetesen részesedésük arányában) tulajdonosaik személyijövedelemadó-fizetési kötelezettsége, az önálló tevékenység bevételeire vonatkozó szabályok alkalmazásával.

Rose¹³ számításai szerint az „egyszeri adó” bevezetése után egy német befektető tőkejövedelmei adóterhének alakulását¹⁴ néhány országban a 2. táblázat szemlélteti.

2. táblázat

	Kiosztott nyereség teljes adóterhe (%)	Visszaforgatott nyereség teljes adóterhe (%)
Német befektető		
Németország	25	0
Franciaország	35,4	46,3
Ausztria	25	34,2
Szlovákia	19	26,7
Írország	12,5	18,1
Észtország	26	0
Külföldi befektető		
Németországban	25	0

Az adórendszer egészének (egyébként szervezet- és adóalany-semleges) hatását tekintve a tőkejövedelmek adóterhének alakulása a következő: ha a védőkamatláb esetünkben 5%, akkor a beruházás (befektetés) adózás előtti hozamának függvényében a tőkejövedelmek adóterhének alakulását a 3. táblázat mutatja.

¹³ Rose (2004).

¹⁴ 5%-os sajáttőke-arányos jövedelemmel számolva és feltételezve, hogy a visszaforgatott nyereség révén növelt üzletrész 20 év után értékesítésre, a bevétel pedig repatriálásra kerül. A külföldi befektető németországi esetében a „maradvány” adóztatása nem szerepel.

3. táblázat

Befektetett (beruházott) tőke hozama (kamata, %)	Átlagos adóterhelés aránya (%)
5,0	0,00
7,5	8,33
10,0	12,50
12,5	15,00
15,0	16,67
20,0	18,75
25,0	20,00
30,0	20,83
40,0	21,88
50,0	22,50

2.4. Az új rendszer bevezetése és további elemei

A bemutatott megoldások nem egy teljes adórendszert, hanem annak csak jövedelemadózási részét jelentik. Az adóbevételek egyetlen csatornán át való beszedése köztudottan magas adókulcsot, ezáltal hatványozott holtteher-veszteséget és óriási adókikerülési érdekeltséget jelent. Emiatt még egy ilyen, nyilvánvalóan és alapvetően az elfogyasztott jövedelmet (a létminimum mentesítésével) adóztató rendszernek is ki kell egészülnie egy másik fő csatornával, az indirekt adók rendszerével. Elkerülhetetlen továbbá a társadalombiztosítási járulékok (ezeket részben érinti a koncepció) és a helyi adók alkalmazása.

Az indirekt adók rendszerszerű bemutatása ugyan (szándékosan) nem része a tárgyalt koncepciónak, az alkotók eddigi munkásságának tanulmányozása és a 90-es években a horvát adórendszerre tett konkrét javaslataik alapján egyértelmű, hogy egykulcsos áfarendszert tartanak optimálisnak néhány termékspecifikus fogyasztási adóval (alkohol, dohány, ásványolaj) kiegészítve.

A rendszer bevezethetőségével kapcsolatos álláspontjuk – számos adóreform keserű tapasztalatait feldolgozva – az, hogy a teljes átállás körülbelül 10 évet vesz igénybe. Ha azonban a kormány már a kormányzati ciklus kezdetén kész adótörvényt tud benyújtani, és el is tudja fogadtatni azt, akkor elég ideje áll rendelkezésre ahhoz, hogy már a következő választások előtt – a rendszer változásai miatti sokkhatás és néhány valódi sérelem ellenére – az elért eredmények (egyszerű, transzparens, sok szempontból méltányos, vállalkozás- és megtakarításbarát) határozzák meg a választók hangulatát. Éppen a bevezetés körülményei miatt nem hangsúlyozódik a koncepcióban a közvetett adók szerepe, ezeknél ugyanis szolid bevételnövekedéssel számolnak, ami azért szükséges, hogy minimalizálni lehessen az alacsony jövedelműek bizonyos csoportjait esetleg hátrányosan érintő határokat a jövedelemadózásban. Semmiképp sem akarják, hogy emiatt a rendszernek először és esetleg végleg csak ez az eleme valósuljon meg. Ez a félelem teljesen reális,

hiszen a vázolt koncepció alapján megvalósított horvát adórendszer¹⁵ esetében a valódi fedezeti funkciót eleve az indirekt adók töltötték be, a direkt adók szabályaiban pedig mára már alig ismerhetők fel az eredeti elképzelés elemei.

3. ÖSSZEGZÉS HELYETT

Mint azt a leírtak elején is jeleztem, nem sikerült közelebb jutni valamiféle ideális megoldáshoz, hiszen ilyen nem is létezik. Összegzés helyett azonban ide kívánczok még két gondolat.

Az egyik – ismét utalva Meyer Dietmarral közösen írt tanulmányunkra – a figyelem felhívása arra az elvi lehetőségre, hogy ha a tőkejövedelmek kedvező adóztatása (illetve az is) elegendően gyors gazdasági növekedéshez vezet,¹⁶ akkor egy dinamikus felfogott méltányossági kritérium esetén nem feltétlenül van elmentmondás az adórendszerrel szemben támasztott két alapvető követelmény (a méltányosság és a hatékonyság) között. Konkrétan: elég gyors növekedés mellett statikusan kevésbé méltányos elosztás is szolgálhatja a szegényebbek helyzetének javulását. Ugyanakkor a munkajövedelmek bizonyos (a modell paramétereiből számítható) mértéket meghaladó növelése az egy főre jutó tőkeállomány csökkenéséhez vezet. (A munkajövedelmek modellbeli emelése a valóságban megfeleltethető a munka- és tőkejövedelmek adóterhelésének megváltoztatásával, az előbbiek javára és az utóbbiak kárára.)

A másik, hogy szinte a teljes adóelmélet egyetért abban, hogy az adókedvezmények (különösen a változó, esetleg szubjektív szempontok alapján kialakítottak) erősen rontják az adórendszer hatékonyságát. Ennek egyik oka az, hogy (természetesen gyakran szándékosan¹⁷) torzítják a piaci döntéseket, másrészt az adókulcsok emeléséhez, ezáltal pedig a holtteher- veszteség és az akótkikerülés növekedéséhez, valamint bonyolultabb és drágább adóadminisztrációhoz vezetnek. Jövedelemfüggő alkalmazásuk a személyi jövedelemnél pedig azt eredményezheti a rendszerben, hogy olyan adózóknál, ahol esetleg több kedvezményre való jogosultság is egyszerre kezd elfogygni, extrém magas egyéni határadókulcs alakul ki. Például a jövőre tervezett magyar szja egyik megoldása a kedvezmények jövedelemfüggővé tételére az, hogy az adott körben igénybe vehető (Sulinet, tandíj, szellemi tevékenység, közcélú adomány stb.) maximum 100 ezer forint kedvezmény 6 millió és 6 millió 500 ezer forintos összjövedelem között fogy el. Ez azt jelenti, hogy ebben a jövedelemsávban az adózót nem a legmagasabbnak hirdetett 38%-os, hanem 58%-os (38+20) határadókulcs terheli, ami nemzetközileg kirívóan magasnak, adóelméletileg erősen kétségbevonhatónak és nem tudom, mennyire méltányosnak tekinthető. Ugyanez a helyzet a 12 millió forint feletti jövedelemmel rendelkező és családi kedvezményre jogosult adózók esetében is, bár nyilvánvaló, hogy számuk töredéke a 6 milliós határt éppen

¹⁵ Balogh (2004), 64. o.

¹⁶ Természetesen ehhez számos fontos feltételnek együttesen kell teljesülnie.

¹⁷ 17 A százalékos torzítással való befolyásolás két fő gondja, hogy rontja a közpénzügyek transzparenciáját, illetve – nem elég alapos incidenciális számítások esetén – rendkívül könnyen tud célt téveszteni.

tüllépőkének. További részletes taglalás nélkül érdemes még megemlíteni, hogy a jelenlegi kedvezményrendszerben, egyébként azonos körülmények esetén, egy kétkeresős család fejenként például három és negyed millió jövedelemmel (a fent említett kedvezményi körből) összesen kétszázezer forint kedvezményhez jut, míg egy hat és fél millió jövedelmű semennyit sem vehet igénybe.

A mostani, többszörös fékekkel telerakott kedvezményrendszerrel a hazai szja összehatása már nem áll nagyon távol egy flat-rate rendszertől. A korlátozottan igénybe vehető kedvezmények rendszere már csak kevéssé tér el ezek teljes megszüntetésétől (szélesebb személyiadómentes sáv alkalmazásával, amely a családi – esetleg egészségi – helyzettől függő fogyasztási minimum biztosítását szolgálná). A külön adózó jövedelmek kulcsának közelítése egy kívánatosnak tartott átlagos adóterheléshez (20%-ról 25%-ra) szintén abba az irányba mutat, hogy e két elkülönülő technika fenntartása egyre kevésbé indokolt. Ez már-már felváltható lenne egy 25–30% közti kulcsú flat-rate megoldással, ami feleslegessé tenné a megkülönböztetést. Flat-rate adó esetén a mai 18% adó és az adójóváírás szintén meglehetősen bonyolult rendszerét is kiváltaná a jól megválasztott, személyes helyzethez igazítható adómentes sáv alkalmazása. Méltányossági szempontból természetesen felhozható, hogy így a ma-gas jövedelműek is élveznék az alapvető kedvezményeket. Ez azonban sem összköltségvetési hatását, főleg pedig e réteg jövedelmének átlagos adóterhelését tekintve sem lenne igazán jelentős. Ugyanakkor megoldaná azt a már említett problémát, hogy az adózók egy-egy meghatározott körét – a 6 millió, illetve 12 millió forintot éppen meghaladó jövedelműeket – jóval nagyobb (52%) határadókulcs terheli, mint a náluk jelentősen nagyobb jövedelmek élvezőit (38%).¹⁸

A konkrét rugalmassági viszonyok pontos ismerete nélkül nehéz előre jelezni, hogy a tervezett tehercsökkentések, illetve -növelések tényleg pontosan úgy és azokat fogják-e érinteni, ahogy az a jogszabályalkotó szándékában állt. Amennyiben azonban a teherelosztás méltányossági alapon való megváltoztatása eléri célját, úgy ez a GDP felhasználásában a fogyasztási hányad növekedéséhez vezet. Ez statikusan vizsgálva természetesen méltányos, ám aligha szolgálja a célul kitűzött gazdasági növekedés elérését, hacsak nem külső források még erőteljesebb bevonása árán. Az is eléggé valószínű, hogy a belföldi tőkeképződést nem ösztönző rendszerben a külső források megszerzése is – bármilyen monetáris vagy fiskális „csalétek” bevetése esetén – végső soron csak a belföldi adófizető (ezen belül is a kevésbé rugalmas termelési tényező, a későbbi munkajövedelem!) rovására tehető meg.

IRODALOM

BACH, S. (1994): Warum sind die alte Steuern gute Steuern? Wirtschaftsdienst, 1994/III.

BALOGH, L. (2004): Miért zöldebb a szomszéd rétje? Külgazdaság, 2004/9.

¹⁸ A méltányosság megjeleníthető volna a luxus ingatlanok és esetleg a luxusautók egyszerű vagyonadóztatásával, természetesen azok tulajdoni viszonyaitól függetlenül.

- BALOGH, L. (2002): The Transition Process and the Changing Role of the Hungarian State. BERG, Bamberg.
- BALOGH, L. – MEYER, D. (2003): Gerechte und effiziente Steuersystem. Andrassy Working Paper Series IV, Budapest.
- BUCHHOLCZ, W. (1998): Zeit(in)konsistente Steuerpolitik Steuersystems. Schriften d. Vereins f. Sozialpolitik/256.
- Figyelő Net (2004): Kűszőbőn a kamat- és hozamadó. (Kovács Emese) 2004. június 16.
- HEILMANN, M. (1984): Lorenz von Stein und die Grundprobleme der Steuerlehre. Decker Verlag, Heidelberg.
- HETÉNYI, I. (1998): A tőkejővedelmek adóztatása. Bankszemle, 6–7. sz.
- HOMBURG, S. (2000): Allgemeine Steuerlehre. Vahlen, München.
- KRUSCHWITZ, L. (1995): Investitionsrechnung. Walter de Gruyter, New York.
- KRUSCHWITZ, S. H. (2003): Investitionsneutrale Steuersysteme unter Sicherheit. Wissenschaftliches Studium.
- KOVÁCS, T. (2003): A tőkejővedelmek adószabályainak legfrissebb módosításai az uniós csatlakozás tükrében Hitelintézet szemle 2003/2.
- MUSGRAVE, R.A. – MUSGRAVE, P.B – KULLMER, L. (1994): Die öffentliche Finanzen. Mohr-UTB.
- NEUMARK, K. F. (1988): Steuerpolitische Ideale der Gegenwart in: Zukunft der Staatfinanzierung.
- ROSE, M. (2004): Im Hărtetest, Financial Times Deutschland am 2004. június 22.
- ROSE, M. – WENZEL, H. D. – WIEGARD, W. (1981): Optimale Finanzpolitik. Gustav Fischer Verlag, Stuttgart, New York.
- ROSE, M. (1988): Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems. Steuer und Wirtschaft, 1988/2.
- ROSE, M. (Hrsg)- ALBRECHT, P. (1991): Konsumorientierte Neuordnung des Steuersystems. Springer, Berlin.
- ROSE, M. (1991): Wirkungen einer konsumorientierten Neuordnung des Steuersystems auf Kapitalbildung und Wohlfahrt. Heidelberg: Alfred-Weber-Inst., Univ. Diskussionsschriften / Universitaet Heidelberg, Wirtschaftswissenschaftliche Fakultät.
- ROSE, M. (1992): Reform der Besteuerung des Sparens und der Kapitaleinkommen: zur Neuordnung der Zinsbesteuerung aus der Sicht einer konsum- und damit marktorientierten Neuordnung des Gesamtsteuersystems. Heidelberg: Verl. Recht u. Wirtschaft Betriebs-Berater: Beilage: 1992/5.
- ROSE, M. (1994): Ein einfaches Steuersystem für Deutschland. Wirtschaftsdienst,
- ROSE, M. (1998): Konsumorientierung des Steuersystems. Schriften d. Vereins f. Sozialpolitik/256.
- SCHEER, C. (1997): Steuerpolitische Ideale – gestern und morgen. Schriften d. Vereins f. Sozialpolitik, 256.
- STIGLITZ, J. E. (2000): A kormányzati szektor gazdaságtana. KJK–Kerszöv, Budapest.
- TREIER, V. (2001): Steuerwettbewerb in Mittel- und Osteuropa. BERG, Bamberg.

- TREIER, V. – WENZEL, H. D. (1999): Die Rolle des Staates in der Systemtransformation, BERG, Bamberg.
- VALENTINYI, Á. (2001): A tőkejövedelem optimális adóztatása. Közgazdasági Szemle.
- WAGNER, F. (1995): Entscheidungsneutralität der Besteuerung. Wirtschaft und Studium
- WENZEL, H. D. (1986): Wirtschaftspolitik in temporären Gleichgewichten. Skriptum, München.
- <http://www.einfachsteuer.de>